

Kalveproduksjonen er på et avgjørende vis bestemmende for økonomien i reindriften. Slaktestrategien i reinflokken bør derfor ifølge reindriftsagronomen planlegges med sikte på å fremme en gunstig vekt- og aldersstruktur i hunndyrflokkene, simler og kviger. Antallet bukker vil derfor bli langt lavere i dette moderne driftsopplegg.

Fiske i Trollheimen

Av PER CHRISTIANSEN

Fiske er ikke det en først og fremst forbinder Trollheimen med, men i fjellkulturen bør ørreten og fiskestanga forstøtt ha en naturlig plass. Fiskevatna ligger spredt over hele fjellheimen og lokker med blankt vass-speil og fristende vak. Under overflata leiker sprellsk fjellørret, og langs bredden lurar en og annan håpefull fisker. Men de fleste fjellvandrane går forbi. De vet ikkje nok om vatna, om fiskebestanden eller om det i det heile tatt er lov til å fiske i Trollheimen. Det er det. Og grunneierne ser gjerne at det blir fisket mer. Beskatning må til skal en bra bestand sikres. Hvorfor ikkje bli med på en rask runde i fjellet, fra det ene fiskerike vatnet til det andre — i første omgang utan markkopp og stang. Kanskje kan du få lyst til å supplere med noe fiskeredskap neste gang du drar til fjells?

Vi kan starte i Jøldalen, der vi på vegen fra Jølhaugen snart ser *Jølvatnet* blinke mellom bjørkene. Her har bestanden økt jevnt de siste årene. Størrelsen på fisken har blitt mindre, men den er fortsatt pen, anslagsvis 3-4 på kiloet. Kilosfisk høyrer til sjeldenhetene i dag, og det er gått endel år sidan fisk på mellom tre og fire kilo ble tatt. Gyteforholdene er gode i Jølvatnet som har 6-7 store bekker; næringsforholdene er også gunstige. Vatnet krever derfor relativ stor beskatning, og sameielaget i området ser gjerne at fisket utvides. Sjøl driver flere grunneiere garnfiske fra egen båt, og det vurderes å åpne for garnfiske også for «turist-fiskere». Det fiskekortet som selges i dag, både i sesong- og døgnkort, gir anledning til fiske med oter. Jøldalshytta har båttutleie, men vatnet er også ypperlig egnet til sluk- og fluefiske.

Fiskekort kan kjøpes i selvbetjeningskassen på Jølhaugen, hos Nils Flå i Grindal, på Grendal Handel eller på Jøldalshytta. Inntektene fra fiskekortsalget brukes til kultivering av andre vatn eller tjønner. For noen år sidan satte sameielaget ut fisk i *Ondustjønna* øst for Jølvatnet. Bestanden her har blitt bra, og gyteforholdene skal nå forbedres ved endring av innløp og utløp. Ei tjønn i Åsfjellet har også fått utsatt fisk.

Isfisket på Jølvatnet er godt, men drives ikkje i noe stort omfang. Tilsynsmann Toralv Aune på Jøldalshytta minnes godt fangsten han

og to kamerater tok først på 70-tallet, ei helg etter påske. Da måtte de bare holde opp å fiske skulle de klare å bære fisken til bygds. Men ei ekstra bør på vel 15 kilo pr. mann er likevel ikke den tyngste å bære når en vet den består av fin og feit fjellørret!

Bekkørreten er heller ikke å forakte — hva smaker egentlig bedre enn den etter at du har hatt den noen minutter i glørne av bålet under en rast nede i Svartådalen. I Svartåa kan en hanke inn endel om en tar seg litt god tid på turen mot Trollheimshytta.

Ruta videre vestover, fra Trollheimshytta til Kårvatn bringer oss inn i et område med mange gode fiskevatn i daler og botner under høye fjell som Salen og Neådalssnota. Nordom Salen og innunder Snota ligger de langstrakte *Fagerlidalsvatna* som har bra med fisk. Men mer rett i marsruta møter vi på de to *Salsvatna*. Det nedre har fisk, mens det øvre er tomt. Når 900-meterskota er passert og det begynner å gå utfor igjen, ligger *Naustådalvatnet* på venstre side der en også kan bruke litt tid på å gjøre noen kast. En avstikker herfra kan tas til *Kvannjolfjellvatnet* der det er satt ut fisk. Så bærer det raskt ned langs Nauståa til gården Kårvatn der Erik Kårvatn villig orienterer om fiskemulighetene ellers i «sitt rike». Her har han lagt ned et stor arbeid for å få opp bestanden i fjellvatna. Mye fisk har han tatt i Toåa, gått til fjells med den og sluppet den ut i kaldt og klart fjellvatn. Han peker østover mot Neådalen og forteller om bra fisk i både øvre og nedre Neådalvatn. Og helt oppe bak Neådalssnota, i nesten 1 200 meters høyde, ligger *Snotvatnet* med fisk, sier han. På linje ei halvmil mot nord fra Kårvatn fins også brukbare fiskevatn, som *Tverråbotnvatnet*, *Rismobotnvatnet*, *Kernåbotnvatnet* og *Rognskogbotnvatnet*. Han må også nevne de tre *Tverdalsvatna* i sørvest før han stanser oppramsinga. Fisk i samtlige, sier Erik Kårvatn som gjerne vil ha mer fiske i fjellet. Han har jevnt over registrert stor vekst etter utsetting. Problemet er at det blir fisket for lite og at det kan bli vanskelig å hindre «overbefolkning». I dag er kvaliteten prima.

Det selges kort som gir adgang til fiske i alle vatna på Todalssida — sesongkort, døgnkort og helgakort. Oter er tillatt generelt, mens garnfiske er forbudt i enkelte vatn; tillatt mot et tillegg i prisen i andre. Fiskekort får en kjøpt på Kårvatn samt nede i Todalen.

Sørover fra Kårvatn, langs Toåa oppover Gammelseterdalen går turen til *Tovatnet* som ligger på Sør-Trøndelag-sida av fylkesgrensa, på gården Storli sin grunn. Nede i dalen møter en først på en dam. De

Det står sprelsk fjellørret i de fleste vatna i Trollheimen.
ERIK KÅRVATN

Bra størrelse på fisken i Tovatna i 1919.
LARS VASLI/Oppdal bildearkiv

to Tovatna som tidligere lå i forskjellig høyde i terrenget, har fått samme vass-speil, ligger som ei ubrutt flate etter oppdemminga av det nederste vatnet. Her er Harald Storli lommekjent.

- Fisket har blitt dårligere etter reguleringa, sier han, men legger til at det alltid har vært vanskelig å ta fisk fra land her. I dag er det bare han sjøl samt en hytteeier som setter garn. Tilsammen er det ikke mer enn tre båter i det store vatnet. Fisket med håndredskap fra land er fritt i Tovatnet, men få benytter seg av muligheten. Den store fangsten går de nok heller ikke glipp av, de som bare haster forbi. Harald Storli har en mistanke om at vannkvaliteten har blitt dårligere på grunn av sur nedbør, men en slik årsak er ennå ikke avslørt ved de vannprøvene som er tatt. Med litt vemod tenker han tilbake noen tiår, til guttedagene da en god del fiske foregikk med line og en todagers fangst såvidt kunne bæres til bygds av én mann.

Her innerst i Storlidalen er det størst sjanse for å få fisk i *Lontjønna*. Bestanden er stor, men fisken har blitt mindre i de siste åra, og tjønna trenger større beskatning.

Harald Berdal på Bårdsgården forteller også om et lignende problem, fisken i småvatna i hans område er for tallrik og småvokst.

Men den biter villig, og han anbefaler spesielt *Sandåtjønna* innmed Kråkvasstind, en halvannen times marsj fra Bårdsgården. Ved tjønna har han ei hytte med fire køyer til leie. Fra sommeren 89 har uthuset også to overnattingsplasser. Nøkkel er å få på Bårdsgården, og fiskesaker bør altså så absolutt være med i sekken oppover.

I *Ångårdsvatnet* rett nedafor Bårdsgården ble gyteplassene borte etter reguleringa. Men etter utsetting av fisk tok bestanden seg opp, og det er i dag godt fiske i vatnet. Ørret oppimot et kilo er ingen sjeldenhet. Røktinga har også fortsatt etter utsetting, og prøvefiske foretas hvert år. Folk flest kan få låne båt i *Ångårdsvatnet*. Grunneierlaget selger både dag-, uke- og årskort, ett for fjellvatna, et anna for Storlidalen. Korta er å få kjøpt på Bårdsgården, i butikken på Lønset og på hver gård innover Storlidalen.

Det drives ikke næringsfiske i dalen, også for oppsitterne blir det bare snakk om hobbyfiske. En del driver isfiske ved påsketider. Enkelte ble noe skeptisk da det ble konstatert røye i *Ångårdsvatnet*. Spredningen kom fra *Gjevilvatnet* gjennom overføringstunnelen, til tross for forsikringer fra utbyggerne om at dette ikke skulle kunne skje. Hittil ser ikke røyebestanden til å ha gått ut over ørreten, og Harald Berdal tror de to fiskeslagene kan leve side om side i vatnet om røya blir beskattet tilstrekkelig. Med pen kilosstørrelse vil den nok også friste såpass mange slik at mengden holdes nede.

Røye har fiskere rundt *Gjevilvatnet* hatt erfaring med i generasjoner. Det startet først på 1890-tallet da settefisk av dette slaget begynte å vokse til. Vatnet hadde fint røyefiske til uti 1950-åra da næringsfisket opphørte, og bestanden ble for stor. Også i dag dominerer røya i *Gjevilvatnet*, men vatnet er stort nok til å huse både ørret og røye.

Kraftutbygginga på 60-tallet førte ikke til oppdemming av *Gjevilvatnet*. Likevel fikk en også her en utvikling av bestanden som er typisk for oppdemte kraftmagasin og som en f.eks. har sett i *Granasjøen*. Gode næringsforhold gir et mylder av småfallen fisk. I *Gjevilvatnet* var det trolig økt vanntemperatur som ga næringsvekst og mer fisk. Tunnelen til Sunndalen med inntak på 25-30 meters dyp har nok bidratt til at den naturlige omskiftingen av vann med ulik temperatur har blitt forstyrret. I dag er fisken i dette store vatnet stabilisert på et jevnt nivå. Mange mener at båt må til skal det være

Fiske fra land og fra båt i Storlidalen i 1918. Ivar Vasli står med en fiskehank i båten, og følger med kastet til Bård Vasli. Bildet er tatt i lonene mellom Ångårdsvatnet og Tovatna.

LARS VASLI/Oppdal bildearkiv

mulig å skaffe seg brukbar fangst, mens andre lokalkjente mener det er godt stangfiske ved bekkosene.

Gjevilvatnet ble allmenningsvatn etter rettssaken mellom allmenning og grunn/seter-eiere tidlig på 80-tallet. Med dette ble det slutt på at grunneierne kunne leie ut fiskerett i vatnet. I dag selges et fiskekort som gjelder hele Oppdal kommune, i alt 70 store og små fiskevatn. I Gjevilvatnet er det ingen fredning i fisket og heller ingen begrensning i antall garn. Et forsøk med utsetting av krepsdyret mysis i 1973 ga ikke det positive bidraget til næringsfaunaen som en hadde håp om. En forbedring av kvaliteten på røya var bare forbigående, og fjelloppsynsmann Christian Klemetsen karakteriserer bestanden i dag som stor, men av relativt dårlig kvalitet. Bestanden av ørret er langt mindre (forholdet 1:10), men den kan bli fin og stor. Høsten 1988 ble det tatt flere ørret rundt 3-5 kilo i Gjevilvatnet.

Skardvatnet er også et typisk «garnvatn» med hardt fiske gjennom hele sesongen — ikke minst p.g.a. den store konsentrasjonen av hytter rundt vatnet. Røya dominerer også her og er i langt bedre hold

enn i Gjevilvatnet, men bestanden er forholdsvis tynn. Oter gir gode fangster i Skardvatnet. Dette redskapet er for øvrig tillatt i hele oppdalsalmenningen.

Lenger nord og høyere opp i almenningen byr naturen på en rekke gode fiskevatn, som alle er rene ørretvatn. Vestfra og østover ligger Sprikletjønnin, Fagerlitjønnin, Fåssådalvatnet, Slettådalstjønnin, Kamtjønnin og Svarttjønnin. Høyden over havet begrenser gytinga, og det settes derfor ut fisk fra det klekkeriet Oppdal almenning driver. I disse vatna er det tatt gode fangster både på oter og sluk.

Og — fiskekort er å få i sportsforretningene på Oppdal, i turistinformasjonen, på Festa Handel og på Driva samvirkelag.

På hele «fisketuren» til nå har vi gått i naturskjønne omgivelser. Men ennå har vi mye godt i vente. Ennå skal vi innom endel mer av den vestre delen av Trollheimen, og vi tar oss fram til Innerdalen, enten den dryge marsjen fra Storli; over Bjøråskaret fra Kårvatn — eller med bil opp fra Ålvundeid. Her ligger også fristende vatn og venter.

Både i Innerdalsvatna og oppe i Renndølsvatna er det bra fiske. Grunneierne setter endel garn fra båt og på hyttene holder man seg med en ørretmiddag i uka sesongen igjennom. Størrelsen er middels, 3-4 på kiloet er vanlig. Større fisk kan en få i Svarthølan nedenfor utløpet av det nederste Innerdalsvatnet. Her tas kilosfisk hvert år. Fiskekort for vatna og vassdraget selges på hyttene, på samvirkelaget på Ålvundeid og i turistinformasjonen. Kortet gir ikke anledning til garn- eller oterfiske, men en kan komme seg ut fra land med stanga ettersom en kan leie båt både på Renndølsetra og Innerdalshytta. Oppe i fjellet kan en f.eks. i Giklingdalen, lengst ut mot Sunndalen prøve fisken i Langvatnet. Det fisketomme Giklingdalsvatnet går vi forbi, det samme gjelder Langevatnet på ruta over til Storli.

Vi gjør oppholdet i Innerdalen kortere enn hva tilrådelig er, for vi har stadig en god del av Trollheimen å fare over. Fortsatt på vestsida av fylkesgrensa, men et drøyt hopp fra siste standplass, tar vi peiling på de store oppdemte sjøene i nord, Follsjøen og Gråsjøen. Her er adkomsten lett, og det fiskes derfor relativt mye. I Follsjøen selger grunneierlagene Sande og Aune et felles fiskekort (fås på Trollheimen camping og hos Ingulv Sande), samt et eget kort for garnfiske. Vatnet har såpass med fisk at det bl.a. trekker til seg endel svensker, som vanligvis reiser godt lastet hjem. Båt kan leies på

Ingen vanlig fangst kanskje, men det går an!

ERIK KÅRVATN

Trollheimen camping, men stangfiske anbefales ved bekkosene. Isfisket er godt, men isforholdene kan være lumske, så det er lurt å spørre seg for.

Folldalen ble oppdemt i 1968 og siden har den langstrakte Gråsjøen ligget her som det nest største vatnet i Trollheimen etter Gjevilvatnet. Tidlig vokste det fram en tallrik stamme av ørret mellom de neddemte furugaddene, men i dag har oppdemningsvirkningene gitt seg for lengst. Bestanden er ikke stor, men det skrytes av kvaliteten. Det alt vesentlige av fisket foregår med garn, og mange har båt liggende ved dammen. Mange av båtbrukerne har nok oppdaget at Gråsjøen med sin lange og smale form er et lunefullt vatn. Sjøen blir fort grov i dårlig vær, og riktig små båter egner seg ikke.

Kultivering av Gråsjøen er vanskelig på grunn av den ekstreme nedtappinga. Dammen ved Gråhaugen er 60 meter, og på det meste tappes det ned til 10 meters vannstand, altså 50 meters nivåforskjell.

Utmarkslaget i Folldalen, som består av gårdbrukere i Øvre Surnadal, bestyrer fisket i Gråsjøen og i de relativt få fjellvatna i området. En fiskekortordning har eksistert i ca. 10 år, og i dag selges både stang- og garnkort på Trollheimen camping. Det kreves ikke kort om en bare skal slenge litt i småvatna omkring. Formannen i

utmarkslaget, Jon Fiske, tipser oss om fisken i *Bossvatnet* sørvest for Gråsjøen — kjent for alle som har gått ruta fra Trollheimshytta mot Snota. Han mener det også kan være verdt å prøve litt oppover Folla der en fortsatt kan fornemme det opprinnelige preget på den vakre Folldalen.

Før vi forlater Møre og Romsdal møter vi de to *Rinnvatna* på den velbrukte vinterruta mellom Rinnhatten og Trollhetta. Det første vi ser kalles også *Langvatnet*, og både det og (østre) Rinnvatnet har hatt ord på seg for å være gode fiskevatn. I de nærmeste åra etter krigen slo det ikke så sjelden på fisk rundt 1 1/2 kilo her oppe. Nå er størrelsen på mer normalt fjellnivå. I det vestre vatnet har Renander på Nerskogen fiskeretten og tillater fritt fiske, mens det for det østre selges fiskekort av grunneierlaget i Rinndal. Kortet omfatter også Litj-Rinnvatnet, nord for Rinnhatten, samt vatn og bekker nærmere bygda.

Vi følger Rinna (ikke særlig fiskerik) nedetter og stopper etter ei drøy halvmil ved et nytt *Langvatn*, som ligger akkurat på fylkesgrensa i knappe 500 meters høyde. Vi er helt nord i Trollheimen og har snart slutta sirkelen vi startet på i Jøldalen. I *Langvatnet* står det mye fisk, men den er ikke av topp kvalitet. Vatnet er demt endel opp inn over myr, og dette har neppe hatt særlig gunstig virkning på fisket. I nabovatnet *Resvatnet* er forholdene nær ideelle og produksjonen svært stor. Standarden er noe bedre enn i *Langvatnet*, men den store ferdsele i området har nok ført til at fisken har blitt forsiktig og helst beiter på bunnen. Men ettersom garnfiske er utbredt, blir det tatt endel bra fangster. Både i *Langvatnet* og i *Resvatnet* er fisket fritt. Grunneierne fisker ikke så mye lenger, og det er de mange hytteeierne som dominerer. Her skulle det ikke mangle på tilgjengelig lokal ekspertise som kan tipse om hvor det er lurt å slenge ut marken, sluken eller flua.

Bedre i hold er ørreten oppe i *Raufjelltjønnna*, men på stang kan den være vanskelig å lure. Også her foregår det endel garnfiske. Den gode bestanden skyldes ikke minst at grunneier Rolf Nergård, som for øvrig har seter ved nordenden, har drevet omfattende kalking av vatnet. Han sier at de fjellvandrerne som vil, fritt kan fiske langs vatnet, men har altså alt antydnet at litt tålmodighet kan komme til nytte.

Som fiskere flest beveger han seg i tanken raskt i tid og rom, i dette

tilfellet tilbake til tida rett etter krigen og videre innover Jølfjellet. Dengang var han med ingeniør Borchgrevink fra Løkken som hadde leid både jakt- og fiskerettigheter i disse traktene og satte ut 10 000 yngel i Langtjønna som raskt vokste til en fin og feit fjellørretstamme. I dag bør en helst ha med mat om en skal ta en rast ved *Langtjønna*. Men oppe på knausene rundt tjønna har en utsikt sørover mot Jøldalen. Og der ligger altså Jølvatnet, der vi startet. Vi har vært runden rundt.

Seterdrift og seterliv

Av ARNFINN KJELLAND

Innledning

Det er neppe tvil om at seterbruket er mellom de eldste, og sikkert den mest intensive, måten vi mennesker har utnyttet fjellområdene på. Vi har drevet jakt og fangst fra steinalderen, og fram til først på dette hundreåret slo bøndene i store deler av landet mesteparten av føret i utmarka og fjellet. Men i omfang og avkastning er det nok ikke noe av dette som overgår seterbruket. Det var nå engang slik, at kanskje 80-90% av husdyravdrotten på en gård — i form av smør og ost — kom fra kyrne på sommerbeite på setra.

Vi regner med at seterbruket i den form vi har kjent det til opp mot våre dager, vokste fram på slutten av jernalderen (6-800-tallet). I utgangspunktet var det beite nok rundt gårdene. Men med en sterk vekst i tallet på gårdsbruk i vikingetida, ble det for knapt mange steder.

Oppe i fjellet var det imidlertid rike beiter, men turen fram og tilbake til gården ble for lang. Da bygde bøndene etterhvert sommerfjøs i utmarka, for å utvide beiteområdet, og når også dette ble for knapt, bygde de setre.

For beite var det nok av — i alle fall når fjellet ble tatt i bruk. Det var vinterføret det ble knapt med. Derfor ble buskapen sulteföra i gammel tid. Skrekkhistorier om at dyra knapt kunne stå på beina etter vårknipa, er kjent fra hele landet.

Det eldste seterbruket i Trollheimen fortaper seg i historiens mørke. Det er lite vi vet om setrene fra middelalder og tidlig nytid (fram til 15- og 1600-tallet). Men topografien, og en del stedsnavn knytta til seterdrift, gjør at vi ikke er i tvil om at store deler av Trollheimen ble brukt til beite for husdyr også før Svartedauen.

Vi kunne nok finne rykende piper også vinterstid — helårsbosetning — langt innover fjellheimen før Svartedauen. Disse heimene ble seinere setrer. Dessuten har det vært gårder i nyere tid (her: 17- og 1800-tallet), som i dag er setre. Det gjelder i hovedsak i Folldalen, Resdalen og Gjevillvassdalen. Dette er ikke uvanlig det er mange steder i landet det var bosetning lenger innover fjellet, både før Svartedauen og seinere.